

Analysis of the Role of Environmental Components Affecting Sustainable Development in Fars Province

Kayamarc Parsaii ¹
Yosef Zeinolabedin Amoughyn²
Alireza Abasi³
Hojat Mahkouii ⁴

Received Date:04 Nov2021
Reception Date :24Mar2022

Abstract

The environment, as the arena and bed of human life, has an important role in life and providing basic needs for all living things. The quality of human life is possible with a healthy and suitable environment and with the protection and maintenance of environmental components. These components play a key role in sustainable development. Humans and the environment are complementary, and the process of sustainable development is shaped by the balance in how humans use environmental resources. Given the importance and necessity of sustainable development, countries and also the need to pay attention to this in our country, we must pay enough attention to the factors that accompany this development. This article intends to investigate the role of environmental components (social, economic, political and environmental) that affect the sustainable development of Fars province. To examine this goal, the main question is what is the role of environmental components affecting sustainable development in Fars province? Inevitably, for the research findings, the combined qualitative-quantitative method and the nature of the descriptive-analytical method have been used using library and field collection tools (questionnaire). In the fieldwork, quantitative findings were extracted using a questionnaire for a sample size of 384 people. These people have been selected from the provincial experts and governorates of Fars province. The results show that in Fars province, Economic development is in the first place, that is, this environmental component will have the greatest impact on sustainable development, and in the second place, Social development, Environmental development are in the third place and Political development in fourth place.

Keywords: Environmental, Sustainable Development, Fars Province

¹Ph.D. Student of Political Geography, Department of Geography, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

²Department of Geography, rasht Branch, Islamic Azad University, rasht, Iran.

³Department of Geography, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

⁴Department of Geography, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

<https://dx.doi.org/10.30510/psi.2022.313538.2583>

واکاوی نقش مؤلفه‌های زیست‌محیطی تأثیرگذار بر توسعه پایدار در استان فارس

کیامرث پارسایی^۱
 یوسف زین‌العابدین عموقین (نویسنده مسئول)^۲
 علیرضا عباسی^۳
 حجت مهکویی^۴
 تاریخ دریافت: ۱۳/۸/۱۴۰۰
 تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱/۰۴

چکیده

محیط‌زیست به عنوان عرصه و بستر زیست انسان، نقش مهمی در زندگی و تأمین نیازهای اساسی برای تمام جانداران دارد. کیفیت زندگی انسان، با محیط‌زیست سالم و مناسب و با حفاظت و نگهداری از مؤلفه‌های زیست‌محیطی امکان‌پذیر است. این مؤلفه‌ها در توسعه پایدار نقش اصلی را دارند. انسان و محیط‌زیست، مکمل یکدیگرند و روند توسعه پایدار با توازن و تعادل در نحوه استفاده انسان منابع محیطی، شکل می‌گیرد. با توجه به اهمیت و ضرورت توسعه پایدار، کشورها و همچنین لزوم توجه به این امر در کشور ما، باید به عواملی که این توسعه را به همراه دارند اهمیت و توجه کافی را داشت. این مقاله در نظر دارد به واکاوی نقش مؤلفه‌های زیست‌محیطی (اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و محیطی) بپردازد که در توسعه پایدار استان فارس تأثیرگذارند. برای بررسی این هدف، پرسش اصلی مطرح شده این است که نقش مؤلفه‌های زیست‌محیطی تأثیرگذار بر توسعه پایدار در استان فارس چگونه است؟ لاجرم، برای یافته‌های پژوهش از روش ترکیبی کیفی-کمی و ماهیت روش توصیفی-تحلیلی با استفاده از ابزار گردآوری کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) استفاده شده است. در کار میدانی با استفاده از پرسشنامه برای حجم نمونه با تعداد ۳۸۴ نفر، یافته‌های کمی مستخرج گردیدند. این افراد از بین کارشناسان و کارکنان استانداری و فرمانداری های استان فارس انتخاب شده اند. نتایج نشان می‌دهند که در استان فارس توسعه اقتصادی در رتبه اول است یعنی این مؤلفه زیست‌محیطی، بیشترین تأثیر را بر توسعه پایدار خواهد داشت و در رتبه دوم توسعه اجتماعی، توسعه محیطی در رتبه سوم و توسعه سیاسی در رتبه چهارم قرار دارند.

واژه‌گان کلیدی: زیست‌محیطی، توسعه پایدار، استان فارس

^۱گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

^۲گروه جغرافیای رشت، واحد رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، رشت ایران (نویسنده مسول)

^۳استادیار گروه جغرافیا، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران

^۴استادیار گروه جغرافیا، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران

بی‌گمان، محیط‌زیست با جستارهای توسعه‌پایدار و امنیت واحدهای سیاسی نسبت مستقیم داشته است به گونه‌ای که هر گونه اختلال در کارکرد عناصر سازنده زیست‌بومها و زیست‌کره، زیست و مدنیت بشر را تهدید می‌کند. از آنجا که کارکرد بخش‌های مختلف زیست‌کره در هم تنیده و مرتبط‌اند، طی چند دهه اخیر، در نتیجه فزاینده‌گی مداخلات بهره‌کشان انسان از بنیادهای زیستی و تشدید فقر، مسائلی همانند گرمایش جهانی و فرسایش محیطی روند شتابانی یافته به گونه‌ای که امنیت آینده بشر را مبهم کرده است. بیم از چنین ناامنی‌هایی مطالعه تهدیدات زیست‌محیطی را کانون توجه مراکز پژوهشی و راهبردی قرار داده که ادبیات و دانش گسترده‌ای نیز در این باره گرد آمده است. این مراکز در قالب دانش واژه‌هایی چون سیاست زیست‌محیطی، اکوپولیتیک، هیدروپولیتیک، ژئوپولیتیک زیست‌محیطی، تهدیدات غیر سنتی، امنیت غیر سنتی و... به تبیین و تشریح وضعیت موجود و آینده پرداخته‌اند. با این حال، میزان اثرپذیری افراد و واحدهای سیاسی از مخاطرات محیطی (انسانی و طبیعی) همسان نیست حتی گاهی منافع برخی از آنها در تشدید بحران‌های زیست‌محیطی همچون گرمایش جهانی، تغییر اقلیم جهانی و نابودی سازماندهای زیست‌کره در دیگر بخش‌های کره زمین است. بالا آمدن سطح دریاها و نابودی سازه‌های کرانه‌ای، خشکیدن تالابها و رودها، ذوب یخهای قطبی، تندبادها و سیلابها، نابودی زیستگاه‌ها و کشتزارها، آلودگی آب‌های رو و زیرزمینی و... ابعاد مختلف امنیت (اقتصادی، غذایی، سلامت، محیطی، شخصی و سیاسی) انسانی و ملی را تهدید می‌کند. هراس از چنین پیامدهایی تاکنون بارها زمینه تشکیل نشست‌ها و همایش‌های مختلف منطقه بوده است (کاویانی‌راد، ۱۳۹۰: ۴۳).

بحران محیط‌زیست که امروزه به یک مسأله جدی و قابل تأمل بدل شده، حاصل دخالت و بهره‌وری نامعقول انسان از طبیعت پیرامون خود است. امروزه این خطر وجود دارد که انسان، زمین سکونتگاه و کشت‌پذیر خود را به نابودی بکشاند. به طوری که گستردگی و اهمیت این موضوع، توجه دانشمندان را برای نجات آن برانگیخته است. حال برای احتراز از نابودی مطلق محیط‌زیست، همه انسان‌ها تصمیم‌گیرنده‌ها و سایر مردم در ابعاد جهانی، ملی و به ویژه در سطح محلی باید این واقعیت مهم را دریابند که پیشرفت و توسعه الزاماً باید روندی پایدار داشته باشد و از ثمرات آن نه تنها نسل‌های حاضر، که نسل‌های آینده نیز بهره‌مند شوند. توسعه مردم معاصر نباید به قیمت نابودی و اضمحلال زندگی آیندگان که برای دفاع از حقوق خود فعلاً حضور ندارند، تمام شود. چرا که توسعه، حق همه مردم اعم از مرد، زن، پیر و جوان و کودک است و نه تنها همه باید از ثمرات آن بهره‌مند شوند که

باید در روند توسعه پایدار نیز مشارکت داشته باشند. پس می‌توان اظهار داشت: «توسعه پایدار»، یک انتخاب نیست؛ بلکه تنها راهی است که به تمامی بشریت امکان می‌دهد در زندگی شرافتمندانه در این سیاره، یعنی تنها سیاره‌ای که در اختیار داریم، سهیم باشند (واعظ‌مدنی، ۱۳۹۶: ۸۲).

امروزه توسعه پایدار در هر جامعه‌ای از اهداف مهم و ضروری آن جامعه به شمار می‌آید و عوامل زیادی هم در توسعه پایدار دخیل هستند که یکی از این عوامل تأثیرگذار، عوامل زیست‌محیطی هستند. این عوامل در دهه‌های اخیر بر توسعه پایدار در ایران و به خصوص در استان فارس تأثیر بسزایی داشته است که خود یکی از انگیزه‌های این پژوهش می‌باشد. در بیشتر بخش‌های مختلف سرزمین ایران، امروزه تغییرات منفی زیست‌محیطی رخ داده که از نظر زیست‌محیطی تأثیرات منفی خطرناکی دنبال خواهد داشت. وضعیت و شرایط کنونی دریاچه ارومیه در شمال غرب از یک سو و آثار مخرب ریزگردها در جنوب غرب کشور از جمله نمونه‌های بارز این موضوع می‌باشد. در استان فارس نیز با وجود دریاچه‌هایی همچون مهارلو، بختگان، پریشان و تعداد زیادی چشمه‌های بزرگ در پایکوه‌ها که نقش کلیدی در پایداری زیستی انسانی داشته نیز به طور مستقیم روی محیط زیست کنونی و آینده تأثیرگذار می‌باشند که به دنبال آن توسعه پایدار در استان را با مخاطرات روبرو خواهد کرد یا بهتر بگوییم تأثیرات زیست‌محیطی یاد شده به طور مستقیم روی توسعه پایدار تأثیرگذار بوده و به دنبال آن زندگی در استان فارس را متأثر خواهد نمود. منظور از مؤلفه‌های زیست‌محیطی شاخص‌هایی است که برای توسعه پایدار استان فارس نیاز است که در این مقاله در شاخصهای اقتصادی، اجتماعی، محیطی و سیاسی در نظر گرفته شده‌اند. لذا متناسب با مطالب گفته شده در این پژوهش، با چند سؤال مختلف روبرو هستیم، اول اینکه، مؤلفه‌های زیست‌محیطی چه نقشی در توسعه پایدار در استان فارس دارند. دوم اینکه، مؤلفه‌های زیست‌محیطی تأثیرگذار بر توسعه پایدار استان فارس کدامند؟ لذا به بررسی متغیر مؤلفه‌های زیست‌محیطی که به عنوان متغیر اصلی و مستقل بر متغیر توسعه پایدار در استان فارس نقش تأثیرگذار دارند پرداخته شده است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر با روش ترکیبی کیفی-کمی و دارای ماهیت روش توصیفی-تحلیلی است. علاوه بر این با توجه به ماهیت موضوع پژوهش و استفاده‌ای که می‌توان از نتایج حاصل برای تثبیت و مقابله با تهدیدات زیست‌محیطی داشت، این پژوهش از نوع کاربردی محسوب می‌شود. با توجه به اهمیت موضوع جامعه آماری تحقیق کارشناسان مرتبط با توسعه پایدار در استان فارس است که برای انتخاب حجم نمونه از روش طبقه‌بندی استفاده

شد به طوری که جامعه آماری، از بین کارشناسان، کارمندان (سازمان مدیریت برنامه و بودجه، سازمان حفاظت محیط‌زیست، استانداری، فرمانداریها، ادارات آموزش و پرورش استان فارس) به عنوان جامعه نمونه در نظر گرفته شد و برای انتخاب تعداد نمونه از جدول استاندارد مورگان استفاده شده است. با توجه به اینکه تعداد نمونه در دسترس نبوده است، از تعداد ۳۸۴ نفر که برای جامعه نامحدود در نظر گرفته می‌شود استفاده شده است. در این نظرسنجی، پرسشنامه‌ای حاوی ۲۵ مؤلفه تأثیرگذار در توسعه پایدار، در اختیار افراد پرسش شونده قرار گرفت. منظور از مؤلفه‌های زیست‌محیطی شاخص‌هایی است که برای توسعه پایدار استان فارس نیاز است که در این مقاله در شاخصهای اقتصادی، اجتماعی، محیطی و سیاسی در نظر گرفته شده‌اند.

پیشینه تحقیق

علیرغم اینکه در داخل و خارج از ایران مطالعات زیادی در زمینه مؤلفه‌های زیست‌محیطی مؤثر بر توسعه پایدار انجام گرفته است، اما به طور موردی در رابطه با نقش مؤلفه‌های زیست‌محیطی و پیامد آن بر توسعه پایدار در استان فارس پژوهشی یافت نشد. لذا به چند نمونه از آثار محققین در ارتباط با موضوع اشاره می‌شود:

شکور (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان "اثرات خشکسالی بر فرایند توسعه روستایی در مناطق خشک و نیمه‌خشک" دهقانی (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان "ارزیابی اثرات توسعه بر محیط‌زیست" به ارزیابی اثرات و پیامدهای (مثبت و منفی) عوامل توسعه نظیر کارخانجات پتروشیمی، پالایشگاه‌ها، سدسازی‌ها، فرودگاه‌ها، کشتارگاه‌های بزرگ صنعتی، مراکز دفن زباله، واحدهای کشت و صنعت، گردشگری و ... اشاره دارد.

امیدی (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان آلودگی‌های زیست‌محیطی تهدید کننده خلیج فارس می‌نویسد: با صنعتی شدن سریع کشورها و بهره‌برداری بی‌رویه از منابع سطح زمین، در تعادل حیات طبیعی کره زمین از جمله اکوسیستم‌های آبی اختلالاتی ایجاد شد که در اواخر قرن بیستم با افزایش سازمان‌های مردم‌نهاد (NGO های) محیط‌زیست و همچنین با وارد شدن به دوره پست مدرن، عدم تعادل زیست‌محیطی از سوی دانشمندان ژئوپلیتیک انتقادی نیز مورد انتقاد قرار گرفت.

پیشگاهی‌فرد و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی تهدیدات زیست‌محیطی در امنیت ملی ایران می‌نویسند: رابطه بین امنیت و محیط‌زیست، یک رابطه دوسویه و مکمل هم می‌باشد. محیط‌زیست به عنوان عرصه و مکان زندگی، امکان رشد و بالندگی انسان را فراهم می‌کند.

تقوی و سبجانی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان "تغییرات آب‌وهوایی، تهدیدی برای صلح و امنیت بین‌المللی" می‌نویسند: به نظر می‌رسد اینکه تغییرات آب‌وهوایی یک تهدید امنیتی تلقی می‌گردد یک حرکت هوشمندانه در صحنه بین‌المللی است. البته درک درست از این

مسأله نیازمند شکل‌گیری ارتباطات بین‌المللی در خصوص تصمیم‌گیری برای مشکلات زیست‌محیطی است و این چالش باید از لحاظ دغدغه‌گسترش یابد چرا که بر اهمیت است.

مهکوبی و دیگران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان "تهدیدات زیست‌محیطی در کشورهای منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس" می‌نویسند: با گسترش پدیده خطرناک کم‌آبی، اکنون بیش از ۲۶ کشور با بیش از ۳۰۰ میلیون نفر جمعیت با بحران کمبود آب مواجه‌اند. در صورت ادامه روند موجود تا سال ۲۰۵۰ میلادی این رقم به ۶۶ کشور با جمعیتی حدود دو سوم کل جمعیت دنیا، خواهد رسید.

زین‌العلبدین عموقین و دیگران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار بر ژئوپولیتیک زیست‌محیطی منطقه مرزی ایران و عراق، این تحلیل را دارند که: پیشرفت روزافزون تکنولوژی و افزایش جمعیت انسانی، میل دولت-ملت‌ها را در استفاده از منابع طبیعی افزایش داده است. لذا تشدید و تداوم این روند در مناطق مختلف جهان به خصوص در مناطق مرزی کشورها معمولاً به یک مسأله ژئوپولیتیک تبدیل شده است.

ابراهیم‌زاده و اسمعیل‌زاده (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان پناهندگان اقلیمی چالش آینده تحولات منطقه‌ای، می‌نویسند: تغییرات آب‌وهوایی و تخریب محیط‌زیست تأثیر قابل‌توجهی در جابجایی مردم سراسر جهان داشته است. واکنش افراد در پاسخ به تغییرات اقلیم متفاوت می‌باشد و مهمترین واکنش افراد به زوال زیست‌محیطی و دفع خطر جابجایی می‌باشد که مهاجرت‌هایی که در اثر تغییرات اقلیمی و پیامدهای آن شکل می‌گیرد پناهنده اقلیمی را شکل می‌دهد.

مهرآرا و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان نقش بررسی حفاظت از محیط‌زیست در توسعه پایدار، بیان می‌کنند که در دنیایی که فعالیتهای نابخردانه انسانها لطمات جبران‌ناپذیری به گونه‌های گیاهی جانوری زده است، طبیعتاً طراحی رویه‌ای برای دستیابی به توسعه پایدار که بتوان در چارچوب آن منابع محدود و غیرقابل جایگزین را مدیریت کرد، امری الزم و اجتناب‌ناپذیر قلمداد می‌شود.

رفیعی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان بررسی نقش شاخص‌های توسعه پایدار شهری در احساس امنیت اجتماعی شهروندان، درصدد این بوده‌اند تا نقش توسعه پایدار شهری در امنیت اجتماعی شهروندان را بررسی نمایند. روش این پژوهش، پیمایشی بوده و گردآوری داده‌ها از طریق روش میدانی انجام شده است. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده و برای سنجش روایی پرسشنامه از نظرات اساتید و خبرگان استفاده شده است، همچنین برای سنجش پایایی نیز از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که ضریب مربوطه معادل ۰/۸۶ بوده است. جامعه آماری شامل افراد ۲۰ تا ۵۴ ساله شهر خرم‌آباد بود که بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ برابر با ۷۰۴۱۷ نفر بوده‌اند. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده و تعداد نمونه ۳۸۴ نفر بوده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تکنیک رگرسیون و آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردید. نتایج

پژوهش حاکی از این بود که هرکدام از شاخص‌های توسعه پایداری شهری (بعد اقتصادی، بعد اجتماعی و بعد اکولوژیک) بر احساس امنیت اجتماعی تأثیر مثبت داشته است، در نهایت نتیجه نشان داد که به‌طور کلی شاخص‌های توسعه پایدار شهری بر روی احساس امنیت اجتماعی شهروندان تأثیر داشته و هر چه شهر از نظر این شاخص‌ها پیشرفت داشته باشد، مردم احساس امنیت اجتماعی بیشتری خواهند داشت.

الیوت^۱ (۲۰۰۶) در مقاله‌ای با عنوان انرژی، جامعه و محیط‌زیست، می‌نویسد: اگر روند استفاده از تکنولوژی به صورت امروزی ادامه پیدا کند ممکن است اقلیم کره زمین به نحو چشمگیری دگرگون شود و مثلاً ذوب شدن یخ پهنه‌ها، به راه افتادن سیلابهای بنیان کن، خشکسالی‌ها و طوفان بیانجامد که همه این رویدادها می‌تواند آثار پر دامنه‌ای بر اکوسیستم و حیات انسانی بر جای بگذارد.

براون (۲۰۱۲) در کتاب نجات محیط‌زیست می‌نویسد رشد غول آسای سرمایه‌داری جهان و افزایش قدرت تخریب صنعت نیز در جنبه رفاهی که برای بخش بزرگی از مردم ایجاد کرده، در تخریب محیط‌زیست جهان نقش فوق‌العاده‌ای داشته است.

لی و همکاران^۲ (۲۰۲۰) در مقاله‌ای با عنوان مروری بر مدیریت زیست‌محیطی به حاکمیت زیست‌محیطی: تغییر پارادایم برای روش استخراج پایدار در غنا، بیان می‌کنند که صنایع در غنا، طی قرن‌ها و به خاطر پیشرفتهای، با آلودگی هوا، آب و زمین از طریق کشاورزی، تولید، ساخت‌وساز و سایر فرایندهای مانند اکتشاف منابع طبیعی، باعث تخریب محیط‌زیست شده‌اند. سیاستهای زیست‌محیطی در غنا بیشتر از "نظارت بر محیط‌زیست" از سوی وزارتخانه‌های ایالتی و آژانس حفاظت از محیط‌زیست (EPA^۳) "تنظیم" یا "مدیریت" ایالتی بوده است. آماکو و همکاران^۴ (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان همسان‌سازی نهادی، محاسبه مدیریت محیط‌زیست و پاسخگویی زیست‌محیطی: یک بررسی، بیان می‌کنند که پایداری محیط‌زیست در چند وقت اخیر بسیار مورد توجه رهبران جهان قرار گرفته است. این عمدتاً به دلیل سرعت در حال خراب شدن محیط طبیعی است و بنابراین، نیاز فوری به اقدام برای اطمینان از تداوم اکوسیستم زمین برای حفظ حیات است.

مبانی نظری

محیط‌زیست و توسعه پایدار

1. Elliott

2. Guang Li & Desmond Ato Koomson & Xiaohang Dong

3. Environmental Protection Agency

4. Gilbert Kwabena Amoako, Anokye M. Adam, Clement Lamboi Arthur & George Tackie

اندیشیدن به محیط‌زیست به اندازه اجداد ما قدیمی است. بقای آنها به آگاهی از آن وابسته بود. امروزه نیز محیط‌زیست در شکل‌گیری هر یک از ما نقشی تعیین‌کننده دارد؛ رشد و نمو طبیعی انسان در شرایط نبود محرک‌های زیست‌محیطی انجام نمی‌گیرد. محیط‌زیست در مورد بیشتر ما در جامعه تکنولوژیک جدید، عبارت از آن چیزهایی است که در زندگی روزمره با آن سروکار داریم (بوتکین و کلر، ۱۳۹۰: ۱۸). اینکه محیط‌زیست چیست؟ تعاریف و دیدگاه‌های متنوعی درباره آن مطرح شده است. اگر بخواهیم درباره محیط‌زیست زمین، با تمام ارگانیسم‌های زنده آن و روابط بین همه اجزای آن صحبت کنیم، واژه زیست کره شاید مناسبتر باشد. استفاده از این واژه در قرن نوزدهم و بعدها تلاش‌های وی‌آی ورنادسکی توجه ویژه‌ای در قرن حاضر به این مفهوم معطوف کرد. ورنادسکی معتقد بود فاعلیت انسانها در تغییر زیست‌کره، در واقع گویای نوعی نیروی تغییر زمین‌شناسی در روی زمین است. پایتتر از سطح سیاره‌ای، زیست‌بومها به سیستم‌های وسیعی اطلاق می‌شوند که غالباً همان گونه‌های اصلی گیاه بوده اما شامل تأثیرات متقابل همه عوامل درونی هستند. به طور کلی، محیط‌زیست، مجموعه‌ای بسیار عظیم و در هم تنیده از عوامل گوناگونی است که در یک روند تکامل تدریجی موجودات زنده و اجزای سازنده سطح زمین، به وجود آمده است. در مجموع، انسان و زیست‌کره با یکدیگر پیوند قوی و جدایی‌ناپذیر دارند. از این رو، محیط‌زیست به گونه‌ها و اشکال مختلف بر فعالیت و اقدامات انسان اثر می‌گذارد، و در همان زمان فعالیت‌های بشر و دخل و تصرف بیش از حد آن و شکل‌گیری مصرف‌گرایی و زیاده‌خواهی توانسته محیط‌زیست را با مشکلات قابل توجهی مواجه کند (کاویانی‌راد، ۱۳۹۷: ۳۲-۳۳ بر گرفته از جان‌پرور).

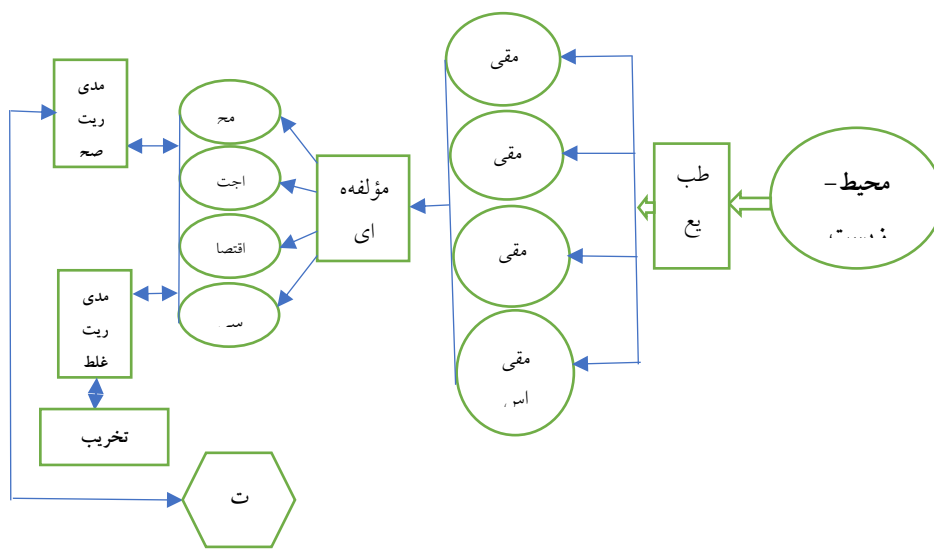
در زمینه علت‌های تخریب گسترده محیط‌زیست، دو رویکرد غالب وجود دارد: اول، تفسیری بوم‌شناختی است که کاتن و دانلب (۱۹۹۳) با نام کارکردهای زیست‌محیطی رقیب ارایه کرده‌اند؛ در این رویکرد، کاتن و دانلب سه کارکرد اصلی را مشخص کرده‌اند که محیط‌زیست از طریق آنها به انسان خدمت می‌کند: ذخیره و تأمین کالا، فضای زندگی، و مخزن زباله. محیط‌زیست مانند انباری برای ذخیره و عرضه انواع کالاها به انسان خدمت می‌کند؛ در واقع محیط شامل منابع طبیعی تجدیدپذیر و تجدیدنپذیر مانند هوا، آب، درختان و سوخت‌های فسیلی است که برای حیات انسان ضروری می‌باشند. استفاده بیش از حد از این منابع، موجب نقصان و کمیابی آنها می‌شود. کارکرد فضای زندگی، سکونتگاه، سیستم‌های حمل‌ونقل و دیگر ملزومات زندگی روزمره را فراهم می‌کند. استفاده افراطی از این کارکردها به ازدحام بیش از حد جمعیت، تراکم و تخریب زیستگاه دیگر موجودات می‌انجامد. کارکرد مخزن زباله به معنی نقش هضم باله‌ها، فاضلاب، آلودگی صنعتی و دیگر

آلودگیهای فرعی را بر عهده دارد. استفاده بیش از اندازه از زیست‌بوم، مشکلات بهداشتی ناشی از زباله‌های سمی و اختلال در زیست‌بوم ایجاد می‌گردد (هانیکان، ۱۳۹۴: ۳۰-۲۵).

رویکرد دوم، تفسیر اقتصاد سیاسی است که در مفاهیم گفتمان جامعه‌ای-محیط‌زیستی و تردمیل تولید از سوی اشنایبرگ (۱۹۸۰) مطرح شده است. وی مسایل محیط‌زیست و سیاست را شیوه‌های سازمان یافته‌ای در درون جامعه صنعتی مدرن در نظر می‌گیرد و آن را تردمیل تولید نامیده است. این مفهوم، نیاز ذاتی نظام اقتصادی به تولید مداوم سود از راه ایجاد تقاضای مصرف کنندگان برای محصولات جدید را تشریح می‌کند. در این روش از محیط‌زیست بیش از محدودیتهای فیزیکی و ظرفیت تحمل آن بهره‌کشی می‌شود. یکی از مهمترین ابزارها در افزایش تقاضاها، تبلیغات است که مردم را به سوی ارتقای سبک زندگی و خرید محصولات جدید فرا می‌خواند. از دیدگاه اشنایبرگ، تردمیل تولید، سازوکار پیچیده تقویت سرمایه‌داری است که سیاستمداران به کمک آن برای مقابله با تخریب محیط‌زیست ناشی از رشد اقتصادی و انباشت سرمایه، از راهبردهایی استفاده می‌کنند که موجب وخیم‌تر شدن مسأله می‌شوند. مثلاً آنها مشکل کم کردن منابع را با کاهش مصرفهای غیرضروری یا تشویق سبکهای معمولی‌تر ندگی حل نمی‌کنند، بلکه می‌کوشند آن را با ایجاد راههای جدیدتر بهره‌برداری بیشتر، حل کنند (همان، ۳۲-۲۵).

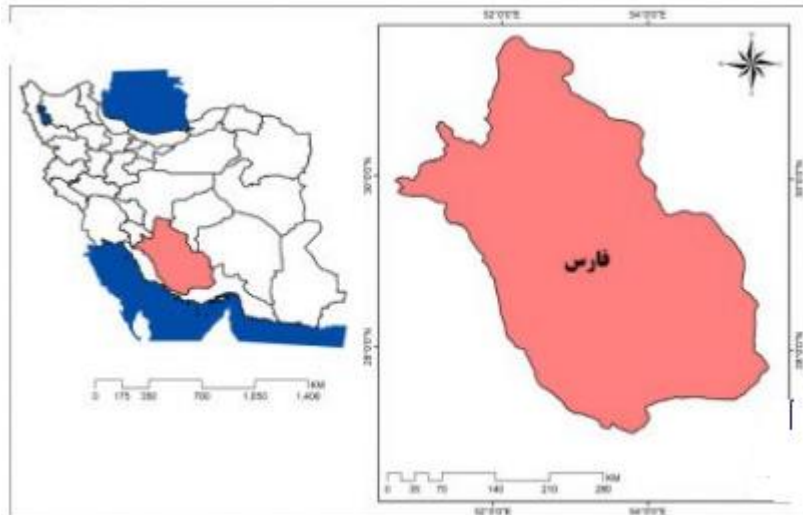
بنابراین، رابطه انسان و طبیعت، رابطه‌ای حیاتی است و سلامت انسان در گرو سلامت طبیعت است و مسایل محیط زیست مرز نمی‌شناسند و توقف ندارند. کره زمین پدیده‌ای یکپارچه است و حفظ سلامت آن هم وظیفه‌ای عمومی و جهانی است (زین‌العابدین عموقین، ۱۳۹۸: ۱۸). تا نیمه دوم قرن بیستم، طبیعت بخش مسلط در روابط بین موجودات انسانی و طبیعت بود. بعد از سال ۱۹۴۵، صنعتی شدن و شهری شدن به آرامی به واقعیتهای جهانی تبدیل شدند و فشار بر محیط‌زیست اساساً افزایش یافت. اکنون انسان به جایی رسیده که طبیعت به گونه بنیادی تحت تأثیر فعالیتهايش قرار دارد و در زمان ما طبیعت به فشار و سوء استفاده از آن واکنش نشان می‌دهد. طبیعت با ظرافت با روابط درونی میان گونه‌ها در تعامل است. قدرت در حال افزایش انسانها و روشی که در آن انسانها به طبیعت به عنوان منبع غنی مورد نیاز فعالیت انسانی نگریسته‌اند، این تعادل میان انسانها و طبیعت را خدشه دار کرده است (کهیل، ۱۳۸۷: ۳-۴). در واقع، آنچه می‌تواند به عنوان راهکار برای کاهش تخریب محیط‌زیست مطرح کرد نگاه و توجه به توسعه پایدار است. توسعه‌ای که نیازهای کنونی را بدون به خطر انداختن توانایی نسلهای آینده برای تأمین نیازهایشان برطرف کند؛ این تعریف، مفاهیمی مانند برابری نسلی و عدالت اجتماعی و به همان نسبت آگاهی زیست‌محیطی را در بر می‌گیرد. به طور کلی، امروزه، توسعه پایدار

به منزله هدفی برای یک دنیای تحت فشار و دارای مشکلات رو به افزایش به حساب می‌آید که پیش زمینه و مقوله آن، توسعه زیست‌بوم است. به علاوه، در توسعه پایدار به مفهوم عدالت محیطی نیز باید دقت کرد. دیدگاه عدالت محیطی، تعادل در کاربری زمین و بهره‌برداری از منابع را در راستای پایداری کره زمین، برای زندگی مطلوب انسانها و سایر موجودات توصیه می‌کنند و شاخصهای توسعه پایدار را در چهار حوزه اصلی معتبر می‌شناسد: ۱. محیط؛ ۲. جمعیت و منابع؛ ۳. فرهنگ و جامعه؛ ۴. اقتصاد (زین‌العابدین عموقین، ۱۳۹۸: ۱۹).

شکل ۲) مدل مفهومی پژوهش
معرفی محدوده مورد مطالعه

استان فارس یکی از استان‌های ایران است که در بخش جنوبی کشور واقع شده است. از نظر موقعیت جغرافیایی بین طول ۵۰ درجه تا ۴۴ دقیقه و ۵۵ درجه و ۴۴ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ و عرض ۲۷ درجه و ۱ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۴۲ دقیقه شمالی از خط استوا قرار دارد (مؤمنی و قهاری، ۱۳۹۲: ۵۸). این استان با مساحتی در حدود ۱۲۲۰۶۰۸ کیلومتر مربع، چهارمین استان بزرگ و با جمعیتی معادل ۴۰۸۵۱۰۲۷۴ نفر، بر طبق برآورد جمعیتی سال ۱۳۹۵ خورشیدی مرکز آمار ایران، چهارمین استان پرجمعیت ایران به شمار می‌رود. بر اساس تقسیمات کشوری سال ۱۳۹۹ خورشیدی، استان فارس به ۳۶ شهرستان، ۹۴ بخش و ۱۱۳ شهر تقسیم شده است. مرکز استان فارس، کلانشهر شیراز است که بر طبق برآورد، پرجمعیت‌ترین شهر این استان و پنجمین شهر پرجمعیت کشور محسوب می‌شود. پس از شیراز، شهرهای مرودشت، جهرم و فسا به ترتیب پرجمعیت‌ترین شهرهای این استان هستند (سایت مرکز آمار ایران).

شکل (۱) نقشه موقعیت جغرافیایی استان فارس

<http://zaminvar.ir/product/fars-location/>

یافته‌های کمی پژوهش

(۱) مؤلفه‌های زیست‌محیطی در بخش اجتماعی در استان فارس

برخی از صاحب‌نظران نقش جمعیت را یک نقش مهم در زمینه توسعه پایدار معرفی می‌کنند، نیروی انسانی به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تولید می‌باشد که با رشد جمعیت افزایش می‌یابد و به عنوان یک عامل مؤثر در زمینه توسعه شناخته می‌شود. تبدیل شدن این عامل به یک عامل مؤثر در یک محدوده بستگی به نوع برنامه‌ریزی و سایر فاکتورهای اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی در آن کشور دارد به عنوان مثال یکی از عوامل رشد و توسعه اقتصادی و همچنین اقتدار نظامی کشور چین را جمعیت آن می‌دانند. اما اگر ساختارهای اقتصادی به گونه‌ای باشد که تأمین نیازهای جمعیت کشور با چالش‌های جدی مواجه شود در این صورت بر عکس شده و تاثیر منفی خواهد داشت و جمعیت در توسعه نقش منفی خواهد داشت مانند کشور نیجریه. و در بحث مدیریت می‌توان گفت که مدیریت یکی از بزرگ‌ترین مشکلات کشورهای در حال توسعه می‌باشد به گونه‌ای که بسیاری از این کشورها به‌رغم برخوردار بودن از منابع عظیم طبیعی و جمعیتی در زمره کشورهای کمتر توسعه یافته قرار دارند. از دیدگاه کارشناسان ۵۹/۹٪ در حد زیاد و خیلی زیاد، جمعیت و ساختار آن را بر توسعه پایدار مؤثر می‌دانند. استان فارس از قدیم‌الایام جایگاه اقوام مختلف (لر، ترک، فارس و...) بوده که هر کدام از اقوام دارای فرهنگ خاص خود هستند و این استان در طی سالهای زیادی توانسته است اقوام مختلف را در خود متحد نگه دارد. بنابراین ۳۹/۶٪ در حد زیاد و ۱۹/۸٪ در حد خیلی زیاد، ویژگیهای فرهنگی و مذهبی را بر توسعه پایدار استان فارس مؤثر می‌دانند و از نظر ۲۵/۳٪ در حد متوسط ویژگیهای فرهنگی و مذهبی بر توسعه پایدار در این

استان تأثیر دارد. قدمت و تاریخ هر جامعه‌ای گویای تاریخ تمدن آن ناحیه می‌باشد لذا از دیدگاه کارشناسان شرکت کننده ۵۷/۶٪ در حد زیاد و حد خیلی زیاد قدمت و تاریخ استان را بر توسعه پایدار استان فارس تأثیرگذار می‌دانند. این استان دارای قدمت و تاریخ پر فرازونشیبی است که ملت آن را در طی سالها کنار هم جمع نموده و به یادگار گذاشته‌اند. یکی از عوامل توسعه پایدار در هر جامعه‌ای میزان سطح سواد مهارت علمی و عملی افراد آن جامعه است. بر طبق نظر کارشناسان ۷۲/۲٪ در حد زیاد سواد و مهارت افراد را بر توسعه پایدار مؤثر دانسته‌اند. همچنین ۵۵٪ از شرکت کنندگان معتقد به تأثیر مثبت جامعه جوان بر توسعه پایدار استان فارس هستند.

جدول (۱) مؤلفه‌های زیست‌محیطی در بخش اجتماعی

متغیر	خیلی کم	خیلی کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
تأثیر جمعیت و ساختار آن بر توسعه پایدار	تعداد	۵۱	۳۵	۶۸	۱۴۲
	درصد	۱۳.۳	۹.۱	۱۷.۷	۳۷
ویژگیهای فرهنگی و مذهبی بر توسعه پایدار	تعداد	۱۱	۴۸	۹۷	۱۵۲
	درصد	۲.۹	۱۲.۵	۲۵.۳	۳۹.۶
قدمت و تاریخ استان بر توسعه پایدار	تعداد	۵۲	۴۳	۶۸	۱۲۹
	درصد	۱۳.۵	۱۱.۲	۱۷.۷	۳۳.۶
سواد و مهارت بر توسعه پایدار	تعداد	۱۳	۲۱	۷۳	۱۳۹
	درصد	۳.۴	۵.۵	۱۹	۳۶.۲
هرم سنی جمعیت (پیر و جوان) بر توسعه پایدار	تعداد	۱۱	۶۳	۹۹	۱۵۷
	درصد	۲.۹	۱۶.۴	۲۵.۸	۴۰.۹

جدول (۲) آزمون خی دو- تأثیر مؤلفه‌های اجتماعی بر توسعه پایدار

Test Statistics	
Chi-Square	2.223E2 ^a
df	4
Asymp. Sig.	.000
a. 0 cells (.0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 76.8.	

با توجه به برون داد جدول آزمون خی دو در مورد فرض اینکه شاخص اجتماعی در توسعه پایدار نقش داشته است؛ مشاهده می‌گردد که در نمونه انتخابی حاضر، شاخص اجتماعی در

توسعه پایدار محیط‌زیست سطح معناداری ۰.۰۵ وجود دارد که این مقدار نشان می‌دهد که متغیرهای اجتماعی بر توسعه پایدار در استان فارس تأثیر دارند.

۲) مؤلفه‌های زیست‌محیطی در بخش اقتصادی در استان فارس

بر طبق نتایج افراد پاسخگو ۶۶/۱٪ در حد زیاد و حد خیلی زیاد وجود معادن و کارخانجات استان را در توسعه پایدار استان مؤثر می‌دانند. از نظر ۷۰/۹٪ از کارشناسان و مدیران این استان وسعت اراضی این استان نقش بسیار مهمی را در توسعه پایدار استان دارد و از دیدگاه ۶۰/۱٪ از کارشناسان مرتبط با بحث توسعه پایدار در استان فارس سطح رفاه جامعه تأثیر و ارتباط مستقیمی با توسعه پایدار دارد. همچنین ۶۱/۵٪ از پاسخگویان در حد زیاد و خیلی زیاد معتقد به تأثیر اشتغال در توسعه پایدار هستند. در خصوص وضعیت کسب‌وکار و اشتغال رتبه استان از ۱۹ در سال ۱۳۹۲ به رتبه ۵ در انتهای سال ۹۷ رسیده است که همه بر اثر فعالیت‌های اقتصادی و زیربنایی و سرمایه‌گذاری بوده است. سهمیه این استان در سال ۹۶ مبلغ ۵۵۵ میلیون دلار و عملکرد استان یک هزار و هشت میلیون دلار؛ یعنی ۴۵۳ میلیون دلار بیش از سهمیه استان بوده است و از این نظر توانسته رتبه اول در کشور را به خود اختصاص دهد. میزان اشتغال ثابت و پایداری که در نتیجه سرمایه‌گذاری‌های خارجی انجام شده در استان طی سال‌های ۹۵ تا ۹۸ ایجاد شده حداقل ۳۰۰ نفر است و علاوه بر این در جریان عملیات اجرایی آن تا زمان بهره‌برداری نیز فرصت‌های شغلی بسیاری ایجاد شده و پس از بهره‌برداری نیز برای تعداد قابل توجهی نیز به شکل غیر مستقیم فرصت شغلی فراهم شده است. از دیدگاه بیش از ۶۰٪ از کارشناسان سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی بر توسعه پایدار استان فارس تأثیر بسیار زیادی دارد. ورود و خروج کالا بر اقتصاد تأثیرگذار است. حال اگر این امر به صورت قاچاق انجام گیرد بر روی اقتصاد تأثیر منفی خواهد گذاشت. بررسی نظرات کارشناسان نشان می‌دهد که ۴۰/۴٪ در حد زیاد و ۳۰/۲٪ در حد خیلی زیاد ورود و خروج کالاهای قاچاق بر توسعه پایدار استان فارس تأثیر منفی دارد و از دیدگاه ۱۶/۴٪ هم ورود و خروج کالاهای قاچاق بر توسعه پایدار تأثیر متوسط دارد. بنابراین با توجه به تمام نتایج این فرضیه تحقیق تأیید می‌گردد.

جدول ۳) مؤلفه‌های زیست‌محیطی در بخش اقتصادی

متغیر	پاسخگویان	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
تعداد معادن و کارخانجات و صنایع مختلف بر توسعه پایدار	تعداد	۱۶	۳۲	۸۲	۱۶۶	۸۸
	درصد	۴.۲	۸.۳	۲۱.۴	۴۳.۲	۲۲.۹
وسعت سرزمینهای قابل کشت و حاصلخیز بر توسعه پایدار	تعداد	۶	۲۲	۸۴	۱۵۲	۱۲۰
	درصد	۱.۶	۵.۷	۲۱	۳۹.۶	۳۱.۳
سطح رفاه و توسعه جامعه بر توسعه پایدار	تعداد	۱۵	۳۵	۱۰۳	۱۴۶	۸۵
	درصد	۳.۹	۹.۱	۲۶.۸	۳۸	۲۲.۱
درصد اشتغال و تولید بر توسعه پایدار	تعداد	۱۸	۳۲	۹۸	۱۳۲	۱۰۴
	درصد	۴.۷	۸.۳	۲۵.۵	۳۴.۴	۲۷.۱
سرمایه گذاری خارجی و داخلی بر توسعه پایدار	تعداد	۱۶	۳۵	۷۰	۱۳۰	۱۳۳
	درصد	۴.۲	۹.۱	۱۸.۲	۳۳.۹	۳۴.۷
ورود و خروج کالاهای قاچاق بر توسعه پایدار	تعداد	۱۳	۳۷	۶۳	۱۵۵	۱۱۶
	درصد	۳.۴	۹.۶	۱۶.۴	۴۰.۴	۳۰.۲

جدول ۴) آزمون خی دو- تأثیر مؤلفه‌های اقتصادی بر توسعه پایدار

توسعه اقتصادی	
Chi-Square	97.125 ^a
df	4
Asymp. Sig.	.0001
a. 0 cells (.0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 76.8.	

(مؤلفه‌های زیست‌محیطی در بخش سیاسی در استان فارس

در استان فارس همه اقوام با اتحاد کامل در کنار هم زندگی می‌کنند از دیدگاه ۵۰/۷٪ از کارشناسان در حد زیاد و حد خیلی زیاد، تعدد اقوام را در توسعه پایدار مؤثر می‌دانند. ۶۶٪ از شرکت‌کننده‌گان در این نظرخواهی در حد زیاد و خیلی زیاد، معتقدند که وسعت سرزمین از عوامل توسعه پایدار در استان می‌باشد. ۶۷/۷٪ از شرکت‌کننده‌گان در این نظرسنجی در حد زیاد و خیلی زیاد، همگرایی و واگرایی مردم به حکومت (اعتماد یا عدم اعتماد مردم به دولت مردان) را در توسعه پایدار استان دخیل می‌دانند. بنا به نظر افراد پاسخگو ۶۶/۴٪ در حد زیاد و در حد خیلی زیاد، امنیت و نیروی انتظامی را بر توسعه پایدار استان فارس مؤثر می‌دانند و با توجه به اینکه استان فارس در طی سالهای زیادی توانسته است اقوام مختلف را در کنار خود متحد نگه دارد، بنابر این ۵۹/۴٪ در حد خیلی زیاد و زیاد، ویژگیهای فرهنگی و مذهبی را بر توسعه پایدار استان فارس مؤثر می‌دانند و از دیدگاه ۶۴/۱٪ در حد خیلی زیاد و زیاد، سازماندهی سیاسی فضا بر توسعه پایدار استان فارس تأثیرگذار است. ۵۰/۷٪ از شرکت‌کننده‌گان در حد زیاد و خیلی زیاد، روحیه ملی‌گرایی را در توسعه پایدار استان مؤثر می‌دانند. بنابر نتایج بدست آمده مؤلفه‌های توسعه سیاسی بر توسعه پایدار تأثیرگذار است.

جدول ۵) مؤلفه‌های زیست‌محیطی در بخش سیاسی در استان فارس

متغیر		خیلی کم	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
تأثیر وسعت و سرزمین استان فارس بر توسعه پایدار	تعداد	۴۱	۳۸	۵۲	۱۵۵	۹۸	
	درصد	۱۰.۷	۹.۹	۱۳.۵	۴۰.۴	۲۵.۶	
تأثیر تعدد قومی و نژادی بر توسعه پایدار	تعداد	۱۱	۵۵	۱۰۸	۱۳۲	۷۸	
	درصد	۲.۹	۱۴.۳	۲۸.۱	۳۴.۴	۲۰.۳	
همگرایی و واگرایی مردم به حکومت (ضریب اعتماد مردم به حکومت) بر توسعه پایدار	تعداد	۱۸	۳۲	۷۴	۱۶۷	۹۳	
	درصد	۴.۷	۸.۳	۱۹.۳	۴۳.۵	۲۴.۲	
ضریب امنیتی و انتظامی بر توسعه پایدار	تعداد	۱۳	۳۷	۷۹	۱۴۳	۱۱۲	
	درصد	۳.۴	۹.۶	۲۰.۶	۳۷.۲	۲۹.۲	
ویژگیهای فرهنگی و مذهبی بر توسعه پایدار	تعداد	۱۱	۴۸	۹۷	۱۵۲	۷۶	
	درصد	۲.۹	۱۲.۵	۲۵.۳	۳۹.۶	۱۹.۸	
روحیه ملی و ناسیونالیستی بر توسعه پایدار	تعداد	۲۲	۵۱	۱۱۶	۱۱۰	۸۵	
	درصد	۵.۷	۱۳.۳	۳۰.۲	۲۸.۶	۲۲.۱	
سازماندهی سیاسی فضا بر توسعه پایدار	تعداد	۱۷	۴۶	۷۵	۱۱۸	۱۲۸	
	درصد	۴.۴	۱۲	۱۹.۵	۳۰.۷	۳۳.۴	

جدول ۶) آزمون خی دو- تأثیر مؤلفه‌های سیاسی بر توسعه پایدار

Test Statistics	
Chi-Square	77.146 ^a
df	4
Asymp. Sig.	.000
a. 0 cells (.0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 76.8.	

۴) مؤلفه‌های زیست‌محیطی در بخش محیطی در استان فارس

آرایش فضایی پدیده‌ها به مفهوم الگوی استقرار پدیده‌ها، فرایندهای زمانی فضایی و پیش‌بینی فضایی که در جست‌وجوی آینده‌نگری آرایش فضایی و مکانی پدیده‌ها می‌باشد مطرح شد و مجموعه آنها عنوان «سیستم فضایی» را به خود گرفت. از نظر جغرافیدانان، فضا در مفهوم کلی خود، میدان عمل تمام کنشها، واکنشها، اقدامها و فرایندهایی است که به طور مثبت و منفی در عرصه‌های جغرافیایی انجام می‌شود. از این‌رو، یکی از وظایف مهم علم جغرافیا و به پیروی از آن جغرافیدانان، توجه به ساختارهای فضایی و کشف و بیان علل تفاوت‌هایی است که میان فضاها، مختلف در مقیاسهای محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای، سرزمینی و قاره‌ای وجود دارد (شاهدحسینی، ۱۳۸۹: ۲). ساختارهای محیطی جغرافیایی، چارچوبهای ضروری برای ایجاد انگیزشهای اولیه توسعه در فضا به شمار می‌آید. دخالت آگاهانه در فضا نمی‌تواند رهنمودهای پایدار و دراز مدت توسعه را به همراه داشته باشد، مگر با برنامه‌ریزی که به سرزمین به عنوان عامل اساسی و تعیین کننده در تأمین اهداف توسعه توجه می‌کند.

بر طبق نتایج افراد پاسخگو، ۶۶/۱٪ در حد زیاد و حد خیلی زیاد، وجود معادن، مخازن و منابع طبیعی استان را در توسعه پایدار مؤثر می‌دانند. وجود معادن و مخازن در هر جایی یکی از مهمترین منابع ثروت و سرمایه محسوب می‌شود که خود یکی از عوامل توسعه پایدار محسوب می‌شود. از نظر ۵۶/۹٪ پاسخگویان در حد زیاد و حد خیلی زیاد، شبکه‌های آبی و رودخانه‌ها بر توسعه پایدار استان فارس تأثیرگذار است. همچنین ۶۸/۸٪ پاسخگویان در حد زیاد و خیلی زیاد، وجود شبکه راه‌های ارتباطی را در توسعه پایدار استان مهم می‌دانند. این موضوع هم بر کسی پوشیده نیست که وجود آب، شبکه‌ها، تأسیسات آبی و راه‌های ارتباطی، از بنیادی‌ترین عوامل توسعه پایدار در هر جامعه‌ای می‌باشد. از دیدگاه ۴۲/۲٪ از پاسخگویان وضعیت توپوگرافی و ناهمواریها بر توسعه پایدار استان فارس تأثیر زیادی دارد. وضعیت توپوگرافی و ناهمواریها می‌تواند خدمات‌رسانی به مناطق مختلف را با مشکل روبرو کند و دولت باید هزینه‌های بیشتری را در نگهداری از کشور ایفاء نماید. از سوی دیگر فقط ۴۸/۵٪ از پاسخگویان معتقد به تأثیر زیاد و خیلی زیاد پراکنش شهرها و روستاها در توسعه پایدار استان هستند.

جدول ۷) مؤلفه‌های زیست‌محیطی در بخش محیطی در استان فارس

متغیر	پاسخگویان	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
وضعیت اقلیم (آب‌وهوا)	تعداد	۱۵	۵۴	۸۵	۱۴۶	۸۴
	درصد	۳.۹	۱۴.۱	۲۲.۱	۳۸	۲۱.۹
شبکه راه‌های ارتباطی و حمل‌ونقل	تعداد	۱۲	۲۲	۸۶	۱۵۵	۱۰۹
	درصد	۳.۱	۵.۷	۲۲.۴	۴۰.۴	۲۸.۴
شبکه‌های آبی و رودخانه‌ها	تعداد	۸	۴۰	۱۲۸	۱۳۰	۷۸
	درصد	۲.۱	۱۰.۴	۳۳.۳	۳۳.۹	۲۰.۳
پراکنش شهرها و روستاها	تعداد	۱۵	۶۱	۱۲۲	۱۳۵	۵۱
	درصد	۳.۹	۱۵.۹	۳۱.۸	۳۵.۲	۱۳.۳
وضعیت توپوگرافی و ناهمواریها	تعداد	۳۶	۶۸	۱۱۸	۱۱۶	۴۶
	درصد	۹.۴	۱۷.۷	۳۰.۷	۳۰.۲	۱۲

جدول ۸) آزمون خی‌دو - تأثیر مؤلفه‌های محیطی بر توسعه پایدار

Test Statistics	
	زیست محیطی
Chi-Square	2.998 ^a
df	4
Asymp. Sig.	.000
a. 0 cells (.0%) have expected frequencies less than 5. The minimum expected cell frequency is 95.2.	

تحلیل استنباطی

بدون تردید توسعه یک منطقه جغرافیایی، با مؤلفه‌های گوناگونی عجین شده است. لذا، مکانها و فضاهاى جغرافیایی زمانی مسیر پیشرفت و توسعه پایدار را طی خواهند کرد که مراحل موفقیت را در جنبه‌های مختلف زیست‌محیطی بخوبی پشت سر گذاشته باشند. عوامل زیست‌محیطی از جمله عناصر مهم و تأثیرگذار در توسعه و یا عقب‌ماندگی مناطق جغرافیایی هستند؛ چون بسیاری از تهدیدات مکانهای جغرافیایی از مسایل زیست‌محیطی و موقعیت جغرافیایی آنها نشأت می‌گیرد در جدول زیر ابعاد مختلف زیست‌محیطی که در توسعه پایدار استان فارس نقش دارند مشاهده می‌گردد. در این استان، توسعه اقتصادی در رتبه اول است یعنی برای رسیدن به توسعه پایدار در اولویت اول باید به توسعه اقتصادی استان توجه گردد و در رتبه دوم توسعه اجتماعی، در رتبه سوم، توسعه محیطی قرار دارد و در انتها باید به توسعه سیاسی توجه کرد.

جدول ۹) ضریب رگرسیون بین ابعاد مختلف توسعه پایدار استان فارس

شرح	ضریب همبستگی	آماره F	ضریب معناداری	اولویت بندی
توسعه اقتصادی	۰/۳۴۱	۲۴۵/۰۶	۰/۰۰۰	۱
توسعه اجتماعی	۰/۲۱۶	۱۳۰/۰۷	۰/۰۰۰	۲
توسعه محیطی	۰/۲۱۵	۱۲۸/۰۲	۰/۰۰۰	۳
توسعه سیاسی	۰/۱۳۵	۷۰/۹۸	۰/۰۰۰	۴

نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی مؤلفه‌های زیست‌محیطی چهارگانه و نقش آنها در توسعه پایدار در استان فارس می‌توان اینگونه استنتاج کرد که مؤلفه‌های اجتماعی، محیطی، اقتصادی و سیاسی هر کدام بر اساس نظر کارشناسان که به عنوان حجم نمونه در این مقاله پاسخگوی سوالات مرتبط با متغیرهای زیست‌محیطی بوده‌اند چه نقش و رتبه‌ای در توسعه پایدار استان فارس داشته‌اند. در مؤلفه اجتماعی براساس گویه‌های مطرح شده که در جدول شماره ۱ آورده شده‌اند از دیدگاه ۵۹/۹٪ کارشناسان در حد زیاد و خیلی زیاد، جمعیت و ساختار آن را بر توسعه پایدار مؤثر می‌دانند. در مؤلفه اقتصادی، گویه‌هایی که در جدول شماره ۳ آورده شده‌اند از دیدگاه ۵۸/۸٪ از کارشناسان مرتبط با بحث توسعه پایدار در این استان، سطح رفاه جامعه، تأثیر و ارتباط مستقیمی با توسعه پایدار دارد. جامعه‌ای که از سطح رفاه بالایی برخوردار باشد براحتی می‌تواند در دیگر ابعاد توسعه پایدار حرکت کند. پیشرفت و توسعه پایدار، مفهومی فراگیر و گسترده است که تمامی ابعاد و عوامل آن شامل توسعه انسانی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و زیست‌محیطی در هم تنیده بوده و باید به طور متناسب و متوازن برنامه‌ریزی و هدایت شوند. در مؤلفه سیاسی، گویه‌هایی که در جدول شماره ۵ آورده شده‌اند استان فارس دارای قدمت و تاریخ پر فرازونشیبی است که ملت آن را در طی سالها کنار هم جمع نموده و از دیدگاه ۵۷/۶٪ از کارشناسان در حد زیاد و حد خیلی زیاد، قدمت و تاریخ استان بر توسعه پایدار استان فارس تأثیرگذار است. به علاوه نیروی انسانی به عنوان اساسی‌ترین عامل در توسعه سیاسی محسوب می‌شود، بنابراین برای رسیدن به توسعه باید آموزش افراد را در اولویت قرار داد. آموزش و توانمندسازی از عناصر کلیدی توسعه و اساس یادگیری مادام‌العمر است و سرمایه‌گذاری در این حوزه، کلید فرایند توسعه محسوب می‌شود. سوادآموزی به عنوان فرصتی مناسب برای کسانی است که در زمان مقرر از آن محروم بوده‌اند، می‌تواند زمینه‌ساز رشد، پیشرفت و توسعه جامعه باشد. مطالعات مختلف نشان داده است که سوادآموزی علاوه بر پاسخگویی به نیازهای اجتماعی و فرهنگی، نقش مهم و مؤثری بر توسعه پایدار ایفاء می‌کند. از قدیم‌الایام علم و دانش یکی از پایه‌های مهم در پیشرفت جوامع مختلف بوده است. بر طبق نظر کارشناسان یعنی ۷۲/۲٪ در حد زیاد و خیلی زیاد، سواد و مهارت افراد را بر توسعه پایدار در استان مؤثر دانسته‌اند. با توجه به نتایج بدست آمده از مطالعه میدانی ۷۵/۵٪ اعتقاد دارند که استفاده از فناوری و تکنولوژی جدید بر توسعه پایدار استان فارس تأثیرگذار است. در مؤلفه محیطی، گویه‌هایی که در جدول شماره ۷ آورده شده‌اند از نظر ۵۶/۹٪ پاسخگویان در حد زیاد و حد خیلی زیاد، شبکه‌های آبی و رودخانه‌ها بر توسعه پایدار استان فارس تأثیرگذار است. همچنین ۶۸/۸٪ پاسخگویان در حد زیاد و خیلی زیاد، وجود شبکه راه‌های ارتباطی را در توسعه پایدار استان مهم می‌دانند. بنابراین نتایج

نشان می‌دهد که از میان شاخص‌های چهارگانه مورد بررسی براساس جدول شماره ۹، توسعه اقتصادی در رتبه اول، توسعه اجتماعی در رتبه دوم، توسعه محیطی در رتبه سوم و توسعه سیاسی در رتبه چهارم قرار دارند. یعنی اینکه برای رسیدن به توسعه پایدار بر اساس نقش مؤلفه‌های زیست‌محیطی در این استان، توجه به مؤلفه‌های اقتصادی، مهمترین عامل هستند.

منابع و مآخذ

۱. ابراهیم زاده، عیسی و اسمعیل زاده، مرتضی (۱۳۹۶)، پناهندگان اقلیمی، چالش تحولات منطقه‌ای، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۴۸، پاییز.
۲. بوتکین، دانیل و کلر، ادوارد (۱۳۹۰)، شناخت محیط زیست، ترجمه عبدالحسین وهاب زاده، مشهد: انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، چاپ هفتم
۳. زین العابدین عموقین، یوسف (۱۳۹۸)، ژئوپلیتیک زیست محیطی (انسان، منابع و توسعه)؛ رشت: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، چاپ اول
۴. زین العابدین عموقین، یوسف و پاک نژاد متکی، حمیدرضا (۱۳۸۶)، مقدمه‌ای بر ژئوپلیتیک زیست محیطی، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، شماره ۲ زمستان.
۵. زین العابدین عموقین، یوسف و صابر، زهرا (۱۳۹۵)، تحلیل مؤلفه‌های تأثیر گذار بر ژئوپلیتیک زیست محیطی منطقه مرزی ایران و عراق، سیویلیکا شماره ۱۹۵
۶. شکور، علی (۱۳۸۶)، اثرات خشکسالی بر فرایند توسعه روستایی در مناطق خشک و نیمه خشک، مجله سرزمین، تابستان، شماره ۱۴
۷. کاویانی راد، مراد (۱۳۹۷)، امنیت زیست محیطی ایران؛ تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول
۸. کاویانی راد، مراد (۱۳۹۰)، امنیت زیست محیطی از نظر ژئوپلیتیک، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دوره ۲۰، شماره ۲۳،
۹. کهیل، مایکل (۱۳۸۷)، محیط زیست و سیاست اجتماعی؛ ترجمه حسین حاتمی نژاد و سهراب امیریان؛ تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
۱۰. مهکویی، حجت و جرجامی، کاظم و پیشگاهی فرد، زهرا (۱۳۹۲)، ارزیابی تهدیدات زیست محیطی در امنیت ملی ایران، فصلنامه راهبرد، سال بیست و دوم، شماره ۶۷، تابستان ۱۳۹۲.
۱۱. مهکویی، حجت و جرجامی، کاظم و پیشگاهی فرد، زهرا (۱۳۹۳)، تهدیدات زیست محیطی در منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس با

تأکید بر بحران آب، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، بهار، سال چهارم، شماره ۱۳.

۱۲. مؤمنی، مهدی و قهاری، غلامرضا (۱۳۹۲)، تحلیلی بر وضعیت توسعه‌یافتگی شهرستانهای استان فارس؛ فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال سوم، شماره ۹، بهار، صص ۵۳-۶۶.

۱۳. هانیگان، جان (۱۳۹۴)، جامعه‌شناسی محیط‌زیست؛ ترجمه موسی عنبری و انور محمدی و میلاد رستمی؛ تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم

14. Amoako, Gilbert Kwabena & Adam, Anokye M. & Arthur, Clement Lamboi & Tackie, George. (2021). Institutional isomorphism, environmental management accounting and environmental accountability: a review; Environment, Development and Sustainability; <https://link.springer.com/article/10.1007/s10668-020-01140-y>
15. www. shvoong. com: 2004. Tsing
16. www://
<http://2011,Chaudhuri.globalindiafoundation.org>